

HOSPODAŘENÍ OBECNÍCH SAMOSPRAV NA VELEHRADSKÉM PANSTVÍ V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Lukáš Čoupek, Státní okresní archiv Uherské Hradiště

Na Moravě v první polovině 19. století funkci obecního představeného zastával volený úředník – pudmistr. Hospodaření s obecním jměním představovalo jeho hlavní činnost. V případě velehradského panství nám dochované obecní účty umožňují podrobně tuto agendu popsát.

Hospodaření s obecním jměním a finanční kompetence vůbec jsou jedním z nejdůležitějších aspektů fungování obecní samosprávy. Také v období bezprostředně předcházejícím její unifikaci vydáním obecního zřízení roku 1850 můžeme právě ekonomické činnosti považovat za základní element, formující rozvíjející se samosprávný charakter úřadu pudmistra. Tento obecní představený se od počátku 18. století profiluje jako reprezentant obce v přímém protikladu k fojtovi jako úředníku vrchnosti.¹ Prostřednictvím volby pudmistra mohli již tehdy obyvatelé ovlivňovat, kdo bude se společným majetkem nakládat. Stejně tak jako oni postupně i osvícenský stát a také vrchnost hlídaly, zda správa veřejných financí probíhá v souladu s jejich zájmy. O významu tohoto aspektu vládnutí v mikrosvětě venkovské pospolitosti svědčí mimo jiné i skutečnost, že většina sporů mezi obcí a pudmistrem, jež musela vrchnost řešit, se více či méně týkala obecního jmění.² Proto nelze při rekonstrukci podoby obecní samosprávy předbřeznového období tuto oblast pominout. V případě velehradského panství by to byla dvojnásobná škoda, neboť mezi písemnostmi správy velkostatku se do současnosti dochovala také bohatá agenda obecních účtů, u převážné části obcí zahrnující období od roku 1794 do roku 1847.³ Na následujících řádcích se pokusíme na základě jejich analýzy přiblížit správu obecních financí v období posledních dvou desetiletí před zavedením jednotné obecní samosprávy, konkrétně v letech 1831–1847.⁴

Co se týče příjmů do obecní pokladny v popsaném období, důležitou roli hrál obecní nemovitý majetek. Jednalo se buď o budovy, nebo o různé druhy zemědělských pozemků, popř. také stavební místa. Nejčastějším způsobem finančního výnosu byl pronájem, který se zpravidla uskutečňoval formou veřejné dražby. Obecní účty nám samozřejmě poskytují odpověď i na otázku, jaká byla struktura obecního majetku. U převážné většiny obcí nalezneme více méně stejnou skladbu vlastnictví. Ne každá měla vše, ale vcelku jsou si, co se týče majetku a jeho hospodářského využití, všechny obce velehradského panství podobné. Zatímco obecní dům jako budovu přímo určenou za sídlo obecní správy a k výkonu souvisejících činností mělo pouze několik obcí (krom Polešovic ještě Domanín, Jalubí a snad i Babice⁵), obecní hospoda byla jevem častějším, stejně jako masný krám. Tyto dva podniky pronajímané soukromým provozovatelům byly zdrojem poměrně slušných pravidelných finančních prostředků plynoucích do rozpočtu. V případě hospody pak nelze pominout také funkci jednací místnosti, kterou tento podnik plnil, a suploval tak v nejedné z vesnic chybějící obecní dům. Zde se konala jak obecní shromáždění, tak zde také zasedaly různé úřední komise (konskripční, katastrální apod.). Některé obce pronajímaly též kovářnu, zde však byl ještě méně než u předchozích případů účelem jejího zřízení a udržování hmotný zisk. Primárně šlo o zajištění důležitých služeb obyvatelům. Totéž platí i pro obydlí pastýře. Z obecní pastoušky (nebo pastoušek) nebyl žádný nájem vybírán, bezplatné ubytování můžeme považovat za část odměny za pastýřovu práci. Nájemné obec ale dostávala za tzv. oficírský

kvartýr, tj. domek určený k ubytování důstojníka vojska. V době, kdy v obci skutečně vojsko leželo, vyplácel nájemné erár prostřednictvím vrchnosti, pokud byl oficiířský kvartýr volný, pronajímala jej obec sama ke krátkodobému ubytování.

Tabulka č. 1: Přehled obecního majetku obcí velehradského panství.

obec	dům	hospoda	pastouška	kovárna	masný krám	pole	louky/ pastviny	byk	kanec	kočár	jiné
Babice	✓	×	✓	×	✓	✓	✓	×	×	✓	humno, 3 včelíny, oficiířský kvartýr, stodola
Boršice	×	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	vinohrady, oficiířský kvartýr
Cerony	×	×	×	×	×	✓	×	×	×	✓	
Domanín	✓	✓	2	✓		✓	✓	✓	×	×	oficiířský kvartýr, mlatevna
Huštěnovice	×	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	oficiířský kvartýr, jezero ke koupání dobytka
Jalubí	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	vinohrad**, včelíny, sklep, oficiířský kvartýr, grunt
Kostelany	×	✓	×	×	×	×	×	×	×	×	les
Modrá	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	
Nedakonice	✓	×	2		✓	✓	✓	✓		✓	oficiířský kvartýr, zahradky**, les, 2 lodě
Ořechov	×	×	2		×	✓	✓	✓	×	✓	vinohrad
Polešovice	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	×	sýpka, les
Těmice	×		✓		×	✓	✓	✓	✓	✓	
Traplice	×	×	×	×	×	✓	×	×	×	✓	
Tučapy	×	×	✓	✓	×	✓	×	✓	✓	✓	
Tupesy	×	✓		✓	×	✓	✓	×		×	vinohrad, oficiířský kvartýr
Vážany	×	×	✓	×	×	✓	✓	✓	×	✓	les, vinohrad
Velehrad	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	
Zlechov	×	✓***	✓	✓	✓***	✓	✓	✓	✓	✓	oficiířský kvartýr

Vysvětlivky:

Vystínované údaje pocházejí ze staršího období, takový majetek tedy neovlivňoval hospodaření obce ve sledovaných letech 1831–1847. Křížkem je označen typ majetku, který obec nevlastnila, zaškrtnutím znaménkem ten, jehož držení je v pramenech doloženo.

* Obec platila pastýřovi pronájem soukromého domku ve vesnici.

** Nešlo o klasickou formu vlastnictví, spíše o právo vybírat plat z těchto pozemků, které bylo nejspíše odvozeno od starších privilegií.

*** Hospoda a masný krám byly v jedné budově a byly také pronajímány jako jediný podnik.

U zemědělských pozemků mohlo být na rozdíl od budov spektrum podnikatelského využití o něco širší. Obvykle se jednalo o obecní pole, louky a pastviny, méně často o les, vinohrady či malé záhumenky nebo zahrádky. Tradičním způsobem využívání obecních polí bylo jejich obdělávání ve vlastní režii. Nejspíše obděláváním pomocí kombinované-

ho využití námezdní práce a obecních robot získávala většina obcí naturální příjem slámy a zrna (obvykle žito, někdy také ječmen), použitelný k prodeji, častěji však jako zdroj pro výplatu deputátů (tj. naturální mzdy) pro obecní zaměstnance.⁶ Příjemcem těchto deputátů byli obvykle písař, učitel, pastýř a hotař, někdy také kostelník, hlásný či zvonář. Na přelomu 18. a 19. století se ale tento způsob již přežil a postupně začal být nahrazován modernějšími ekonomickými vztahy. Pole jsou dávana do pachtu za roční nájem a deputáty jsou nahrazeny vyplácením peněžitých služebních odměn. V případě luk a pastvin, které nevyžadovaly žádné intenzivnější obhospodařování, se výtěžnost jejich ekonomického potenciálu řešila snadněji, častější než klasický nájem bylo odprodávání trávy či sena. Kupující se sám postaral o zpracování a odvoz. Na těchto pozemcích také často rostly ovocné stromy, menší finanční částky mohla tedy obec získat i prodejem jejich plodů, popř. dřeva, došlo-li k jejich vykácení. Víceméně totéž lze říci i k drobným lesním držbám. Zisk z nich měl formu výnosu z prodeje dřeva, žaludů, chrastí nebo vybraných pokut za nezákonné chování se v něm.⁷ V některých z obcí velkostatku nalezneme v účtech i příjmy od obyvatel z vinohradů a zahrádek. Kromě klasického nájmu v případě Tupes se mohlo jednat o podobný vztah mezi obcí a poplatníkem jako u platu z chalup. V Jalubí, resp. Nedakonicích šlo totiž o fixní roční poplatek, a přestože neznáme podrobnosti, lze předpokládat, že šlo o pozemky v trvalém užívání držitelů. Nemůžeme tedy hovořit o obecním majetku v pravém slova smyslu, neboť obec jím nemohla volně disponovat (např. jej krátkodobě pronajímat, prodávat apod.), spíše bychom mohli říci, že se jednalo o vlastnictví práva platu z těchto pozemků, nejspíše pocházejícího ze starších dob.⁸

U vlastnictví obecního plemenného býka (popř. kance) byl případný zisk z jeho prodeje, za přípouštění přespolních krav, za hnůj či kůži z uhynulého kusu pouze vedlejším produktem, prvotně sloužil jednotlivým hospodářům k zajištění reprodukce jejich hovězího či vepřového dobytka. Další drobný movitý majetek, kočárem počínaje a hasičským náčiním konče, pak již pouze zajišťoval provozní potřeby a žádný profit z něj až na výjimky neplynul. Na druhou stranu obec získávala peníze (byť jen zanedbatelné částky) i z dalších zdrojů – např. v Domaníně za dovoz piva do obecního šenku (nejspíše od vrchnosti) a od těmických a moravskopíseckých vlastníků pozemků na zdejších katastru příspěvek na údržbu silnice. V huštěnovických účtech se dokonce dochovala stopa po placení za přijetí nového souseda.⁹ Takové drobné a nepravidelné přísuny peněz však nemohly mít pro obec význam, základem příjmů rozpočtu tak beze sporu zůstával obecní majetek.

Pokud tedy obec neměla dostatečný majetek a nedokázala saturovat své potřeby z těchto zdrojů, nezbývalo, než přistoupit k tzv. obecní skládce. V praxi to znamenalo výběr peněz mezi členy obce, a to buď napříč sociální strukturou, nebo pouze od některých majetkových kategorií. V některých obcích existoval zvyk vybírat pouze od hoferů, resp. domkářů, známe ale i případy, kdy byli plátcí skládek i osedlí.¹⁰ Až na výjimky nebyly obce velehradského panství na výběr skládek výrazněji odkázány, zpravidla k němu přistupovaly jen občas, pouze když příjmy nedostačovaly. Běžnou praxí představovalo vybírání skládek až při samotném uzavírání účtu na konci roku. Poté, co se spočítaly sumy příjmů a výdajů, se prostě dovybralo jen a pouze tolik, kolik bylo třeba k vyrovnání vzniklého schodku tak, aby obec nezůstala pudmistroví nic dlužna. Někdy také obec skládala na úhradu již zaplacených položek, které svou povahou nesplňovaly podmínky pro to, aby směly být uhrazeny z obecního jmění, a vrchní úřad je při revizi z obecního účtu vyloučil. Nedostatečný objem příjmů, a tedy nutnost přivádět potřebné rozpočtové prostředky pomocí výběru skládek, mohl nejspíše nastat u nově vzniklých osad, bohužel právě u vsí Cerony, Modrá a Velehrad nám obecní účty buďto chybí úplně, nebo se dochovaly pouhé zlomky.¹¹ Určitým náznakem pak v tomto směru mohou být pouze dva roční účty velehradské. U dalších obcí představovaly

skládky jen zlomek celkového objemu příjmů. Bezpochyby to dokazuje poměrně slušnou stabilitu zdejších veřejných financí.

Tabulka č. 2: Platy obecních zaměstnanců na panství Velehrad.

obec	pudmistr	písař	konšelé (počet) *	hospodáři	jiní
Babice	15 zl	6 zl			hlásný 2 zl 30 kr
Boršice	10 zl	70 zl**	4 zl (4)		sadčí 4 zl 18 kr***, hlásní 14 zl****, pastýř 12 zl 30 kr, hotař 2 zl
Cerony			1 zl 36 kr (2)		
Domanín		6 zl	3zl	5 zl 45 kr	vinohradní hotař 4 zl, hotař 5 zl, 2 kostelníci 25 zl, 2 hlásní 12 zl 30kr****
Huštěnovice	25 zl			8 zl	pastýř 3 zl, zvonář 1 zl 30 kr
Jalubí	25 zl	20 zl	24 zl (6)	10 zl (1 i 2)	hlásný ke kostelu 12 zl****, obecní hlásný 5 zl, kostelníci 2 zl
Nedakonice	25 zl	25 zl	9 zl		2 pastýři 3 zl 30kr, 2 hlásní 6 zl
Ořechov	6 zl 30 kr	4 zl	4 zl (2)		hlásný 1 zl 36 kr, pastýř 2 zl
Polešovice	10 zl	30 zl			natahovač hodin 40 zl, 2 hlásní 22 zl, 2 kostelníci 8 zl, hoferský fojtík 5 zl
Těmice	2 zl 30 kr		2zl 30 kr	4zl	hlásný 1 zl 30 kr, hotař 2 zl 48 kr, zvonář 3 zl
Traplice	6 zl 24 kr	5 zl 36 kr			
Tučapy	2 zl		2 zl		
Tupesy	4 zl*****				
Vážany	12 zl 30 kr	15 zl	6 zl		2 sousedům 4 zl za komíny, 2 hajní 10 zl, pastýř 3 zl 45 kr
Velehrad					
Zlechov	15 zl	20 zl	6 zl (6)		pastýř 8 zl 30 kr, zvonář 10 zl, hotař 6 zl 30 kr, 2 sadčí 6 zl 24 kr

Poznámky:

* Jedná se o celkovou sumu, kterou si příslušný počet konšelů mezi sebe rozdělil.

** Nejspíše včetně ostatních platů, jež rektor od obce dostával.

*** Třikrát 1 zl 4 kr (na konec masopustu, na Velikonoce, na Sv. Ducha) a 56 kr na Vánoce „od přehlídání v osadě komínů“.

**** Hlásní při boršickém kostele dostávali navíc 4 zl 40 kr od obce Tučapy, 4 zl od Tupes a 9 zl 40 kr od Zlechova. Domanínští kostelní hlásní zase od Těmic 2 zl. Jalubský kostelní hlásný dostával z Traplic 4 zl.

***** V Tupesích započítávali do služného i pudmistrovny náklady na psací potřeby.

A jak to vypadalo na výdajové straně obecních účtů? Více než polovinu z nich tvořily platby spojené s údržbou obecního majetku. Zbytek pak obnášel výlohy sociální a duchovní, jako byly příspěvky na invalidy, na špitály, sirotčince či další zemské sociální ústavy a také výdaje na bohoslužby a procesí na ochranu obce,¹² především ale vlastní provozní náklady obecní správy. Nejvýznamnější položku zde tvořily platy obecních představených a služebníků. Výdaje na platy, resp. odměny obecních úředníků se samozřejmě obec od obce značně lišily, a to nejen proto, že samotný počet a struktura jednotlivých funkcí byly různé. Také výši odměn pro stejný úřednický post či službu určovala každá obec podle svých ekonomických možností či dlouhodobých zvyklostí a mohla se výrazně místně odlišovat. Mimoto i v téže vesnici docházelo v průběhu doby ke kolísání. Některý úředník si polepšil, jinému zase byla odměna snížena či úplně zrušena. Ačkoli standardně byla vyplácena jedenkrát ročně, mohlo se také stát, že byla vyplácena zpětně za více let nebo naopak při odchodu

z úřadu vyplacena jen poměrná část za odslouženou dobu. Proto bylo občas nesnadné stanovit, byť jen pro krátký časový úsek, představovaný námi sledovanými obecními účty z let 1831–1847, nějakou pevnou výši finančních částek vyplácených ročně jednotlivým úředníkům. Údaje v tabulce č. 2 jsou tedy do jisté míry orientační a představují číslo, jež se v účtech z tohoto období objevuje nejčastěji. Navíc zde nejsou zachyceny další příjmy, jež navyšovaly celkový objem odměn – deputáty, akcidenční příjmy (za určité konkrétní úkony), drobné přídavky (*závdanky*) či příspěvky od jiných plátců.

Na první pohled v tabulce jistě zaujme, srovnáme-li výši služného pro pudmistry jednotlivých obcí, že nelze v žádném případě položit jednoduché rovnítko mezi velikost obce (popř. její finanční sílu, jak uvidíme v grafu č. 2) a sumu, kterou představitel od obce obdržel. Odměna 10 zl pro pudmistra nejbohatších Polešovic nepatří k nejvyšším. Domanínský pudmistr dokonce nedostával žádnou odměnu, což bychom spíše čekali u nově vzniklých obcí Velehrad či Cerony. V době před rokem 1831 pak bylo obcí, které pudmistrovi žádnou odměnu za jeho službu nevyplácely (nebo ji alespoň v účtech nevykazovaly), ještě mnohem více.¹³ V Ořechově, Vážanech a Jalubí se odměna pudmistra skládala ze dvou složek – služného a platu „*na učtenou*“, v Těmicích a Tučapech dostával pudmistr pouze učtenou, v Boršicích lze doložit obě možnosti. Dle názvu se můžeme domnívat, že by mohlo původně jít v podstatě o starodávný zvykový akcidenční poplatek obce pudmistrovi u příležitosti skládání účtů. Na začátku 19. století však dochází k jeho prolínání se zaváděným služným, s nímž nakonec nejspíše splynul v jedinou položku.¹⁴

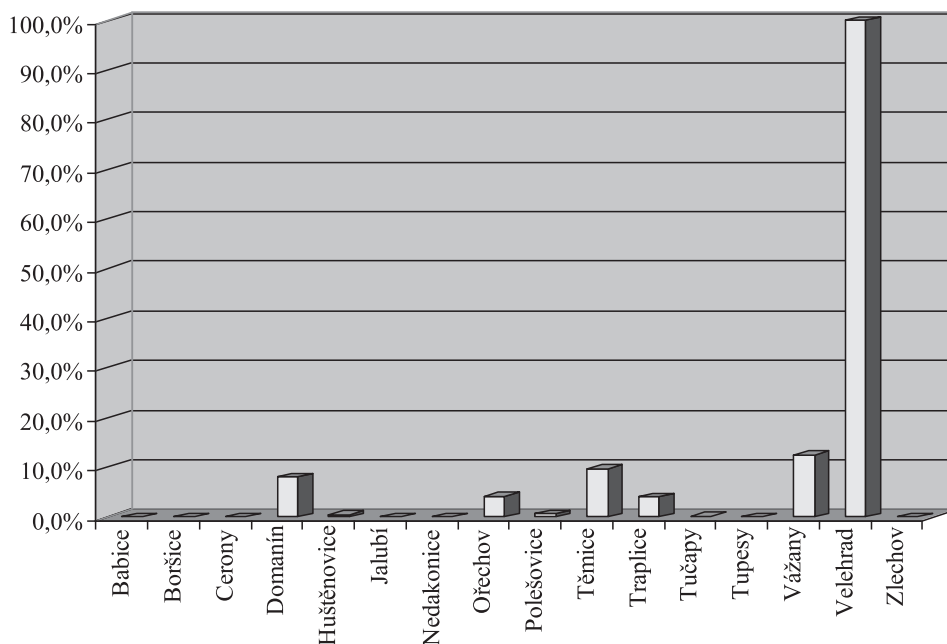
Ve valné části obcí dostávali drobnou odměnu za svou službu také konšelé neboli úředníci a někde i obecní hospodáři. U druhých jmenovaných mohla mít ojediněle (v Domaníně, Těmicích a Zlechově) charakter akcidenčního platu za výkon kominářské služby.¹⁵ Tím se dostáváme k těm postům v obecní samosprávě, jež měly spíše charakter služby než veřejné funkce, případnou finanční (nebo jinou) odměnu pak můžeme nazvat spíše platem za vykonanou práci než odměnou za veřejnou angažovanost. Ne ani tak s ohledem na výši obdržené sumy, ale spíše co do závislosti vlastního hmotného zaopatření vykonavatele na tomto zdroji příjmu. Zatímco pro sedláka, jenž se jen na několik let zhostil funkce pudmistra, znamenala částka ve výši okolo jedné až dvou desítek zlatých víc než jen drobnou kompenzaci za časové zaneprázdnění i vlastní finanční náklady (např. náhrady za chyby v účtech), u obecního písaře nebo pastýře představovala odměna za výkon jeho služby ne-li celou, tedy alespoň důležitou část jeho obživy.

Proto se třeba obecní písaři výši svého služného mnohdy vyrovnali pudmistrovi, či ho dokonce překonali. Do rukou této osoby mířilo z obecního rozpočtu dokonce více peněz, než uvádí tabulka. Protože funkci obecního písaře obvykle zastával učitel zdejší školy (či nejbližší sousední, pokud v místě samém nebyla), krom faráře prakticky jediný k tomu znalostmi vybavený člověk v obci, vykonával tuto práci vlastně jako vedlejší příjem, lépe řečeno jako jeden z vedlejších příjmů. Učitel totiž byl také varhaníkem a vedoucím chrámového sboru, někde měl např. na starosti i zvonění v obci.¹⁶ Podobným způsobem, jako přispívala na obživu učitele, se mohla obec také podílet na platových nákladech hlásných ke kostelu v sousední vesnici, do jejíhož farního obvodu náležela. Mimo Těmice, jež kromě hlásných přispívaly i na plat kostelníků při farním kostele v Domaníně, můžeme s jistotou jmenovat Traplice (platily do Jalubí), Tučapy, Tupesy a Zlechov (platily na boršické hlásné).¹⁷

Také ostatní obecní služebníci – hotaři, hajní, sadčí, zvonáři či pastýři dostávali v některých obcích služné ve výši několika zlatých. Někdy však jsou z obecního rozpočtu vypláceny místo mzdy (výjimečně vedle mzdy) v jejich prospěch pouze drobné několikakrejcarové sumy, označované zpravidla jako závdanek. Obvykle se to týkalo pastýře, hotaře, hajného, popř. hlásného. Nejspíše se jednalo o starý zvyk, jakýsi bonus nebo zálohu na další rok služ-

by či příspěvek na obuv apod. Z hlediska zajištění živobytí neměl velký význam, hlavní zdroj příjmů takové osoby je nutno hledat jinde. Nejpravděpodobnější se zdá být, že dostávali (patrně naturální) plat přímo od sousedů, kteří profitovali z výsledků jejich služby.¹⁸ V případě pastýře pak za nepeněžní formu odměny musíme považovat i bezplatné poskytování ubytování v obecní pastoušce. V této souvislosti můžeme vzpomenout i situaci v Boršicích, kde namísto obecní pastoušky platila obec pastýři pronájem domku soukromého vlastníka.

Graf č. 1: Průměrný podíl obecních skládek na celkových ročních příjmech obcí panství Velehrad.

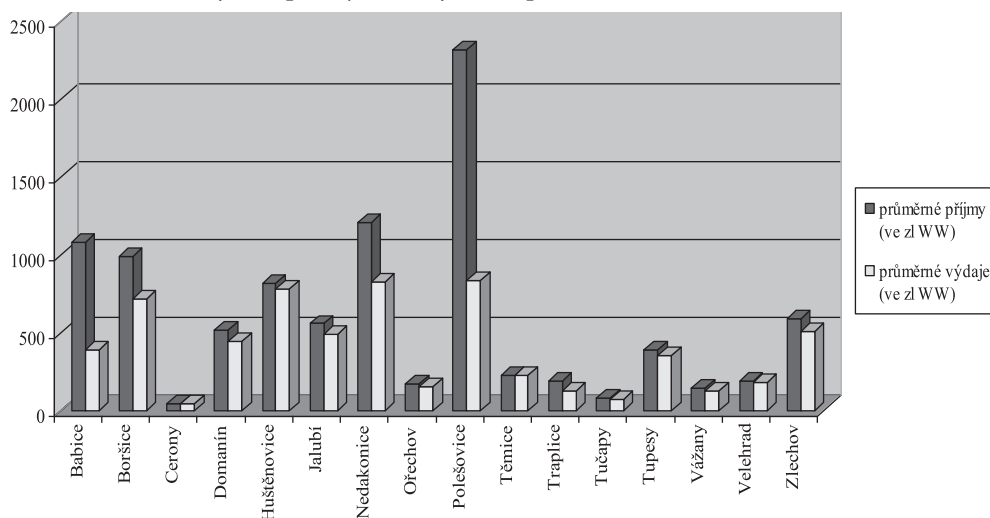
Vedle platů existoval také zvyk proplácet diety nebo přímo pohoštění při úředních jednáních konaných v obci. Tyto výdaje najdeme prakticky u všech vesnic, jako příklad uveďme tzv. desátkové útraty pro vrchnostenského úředníka, tj. jídlo v době, kdy v obci vybíral desátky,¹⁹ občerstvení komisaře katastru nebo komise kvůli dřevu v případě Tupes a nejspíše i Zlechova (souviselo to s právem těchto obcí na dřevo z lesů buchlovského panství, proto v ní zasedali polesní z Buchlova i z Velehradu), komisi pro vojenskou konskripci. Nedakoničtí zase platili akcidenci lesnímu pojezdnému za obhlížení obecního lesa. Různé občerstvení se mohlo platit i samotným sousedům. Kromě občerstvení byly velmi často určité náhrady za promeškaný čas vypláceny i úředníkům obecní samosprávy a sousedům, kteří se účastnili úředních jednání a pochůzek, mezi nimiž převažovaly cesty na velehradskou vrchnostenskou kancelář. Mezi jinými záležitostmi to platilo i pro zástupce obce účastníci se renovace obecních úředníků. V dobách válečných se v mnohem větší míře objevovala zvláštní kategorie náhrad, kterou v obecních účtech ze sledovaného období nenalezneme. Svým charakterem náleží jak do příjmových, tak i výdajových položek zároveň. Vyplácela je totiž státní pokladna prostřednictvím vrchnostenské kanceláře venkovskému obyvatelstvu za tzv. příprže, tj. vození vojenského proviantu a další formanskou službu pro armádu. Podobně také erár vyplácel i v dobách míru (kromě již zmíněného nájemného z oficírských kvartýrů) jednotlivým hospodářům finanční kompenzaci za ubytování vojska – noležné, lidově nazývané *šláfkrejcar* (z německého *Schlafkreutzer*). Vyplácení obou peněžních náhrad se provádě-

dělo podobným způsobem jako výběr daní, pouze finanční proud plynul v opačném směru. Na základě kvitancí vydaných vojenskými ubytovateli byla prostřednictvím vrchního úřadu vyplacena obci náhrada, následně pudmistrem rozdělená mezi jednotlivé grunty.²⁰

Jako správce obecního majetku mohl a musel pudmistr zdánlivě dalekosáhle ovlivňovat způsob využívání obecního jmění. Jeho rozhodování o nakládání s obecními penězi i majetkem však ve skutečnosti bylo podrobno bedlivému dohledu jednak samotné obce, jednak také státní správy prostřednictvím správy vrchnostenské. Podívejme se na případ z Boršic. Zdejší sousedé podali 12. března 1827 k vrchnímu úřadu stížnost, ve které vytýkají pudmistrotví, že zakázal v obci chov ovcí, čímž způsobil obyvatelům velkou škodu na jejich hospodaření. Jak je možné, že mohla obecní samospráva regulovat soukromé hospodaření jednotlivých usedlíků? Pastva dobytka se v té době prováděla společně na pozemcích osedlých, popř. na obecních pastvinách. Jejich kapacita stejně jako produkce sena z obecních luk byla samozřejmě omezená. Přednost pak, jak to objasňuje pudmistr Helia na vrchním úřadě, měl chov tažného dobytka, který byl nutně potřeba k vykonávání jízdních robot na vrchnostenské půdě a dalších povinností (přípráže apod.). Vrchnost ve svém rozhodnutí připomíná, že v takto důležitých otázkách správy obecního majetku má obec rozhodnout hlasováním, ovšem nikoli prostou většinou hlasů, zohledněny měly být podíly jednotlivých hospodářství.²¹ Jindy zase vrchní úřad vyřizoval žádost jalubského pudmistra o povolení snížit hospodskému nájem z obecní hospody, „nebo v tento čas žádný šenk jemu nejde a na tom přiděleném poli podobně letos žádný užitek nezebral.“ Vrchní úřad tehdy třetinové snížení na celá tři léta pronájmu povolil, jak ovšem podotkl, pouze zcela výjimečně.²²

Z uvedených příkladů vidíme, že bez souhlasu obce a především vrchnosti nebylo možné s obecním jměním nijak volně disponovat. Kontrolní mechanismy zde byly poměrně přísné a hlavní roli v nich hrály každoroční revize obecních účtů. Jak fungovaly? Formálně byl sice správcem obecního jmění (tzv. *početvedoucím*) pudmistr, důležitou roli ale (tam, kde byla tato funkce zřízena) hráli také obecní hospodáři. Jednak přímo prováděli některé finanční operace, jednak kontrolovali finanční hospodaření pudmistrovo.²³ Vše také nasvědčuje tomu, že finanční záležitosti byly průběžně i během roku projednávány s obecním shromážděním. Větší vydání musela povolovat vrchnostenská kancelář,²⁴ jež vysílala

Graf č. 2: Průměrná výše rozpočtu jednotlivých obcí panství Velehrad v letech 1831–1847.

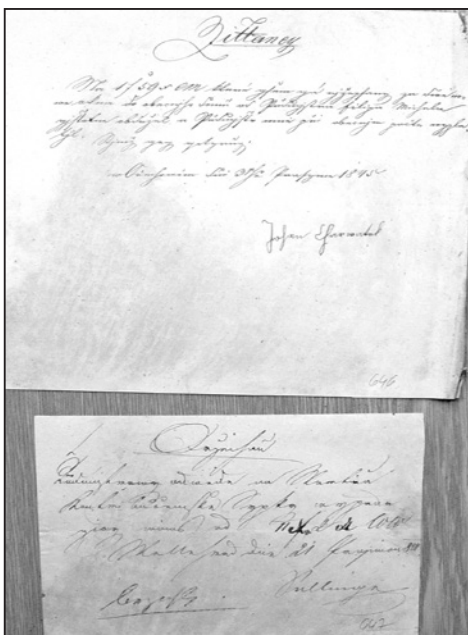

představu o tom, jakým způsobem vrchnost do obecního hospodaření zasahovala a jakým směrem se jej snažila vést. Zatímco obec si udržovala přehled průběžně, vrchnostenští úředníci využívali k zásahům do účtů jen revizi na konci roku. O to pečlivěji k ní přistupovali. Výtky směřovaly do dvou oblastí: za prvé se snažili přinutit samosprávu k dodržování určitých formálních náležitostí, druhým cílem pak bylo dosáhnout co nejefektivnějšího využití obecního jmění, především prostřednictvím omezení výdajů, které se neslučovaly se zásadami správného nakládání s veřejnými prostředky a zájmy celého společenství obyvatel obcí, nejen představitelů obecní samosprávy.

Díky působení vrchnostenského dozoru se tedy vedení obecních účtů stává propracovanějším, a tedy pro pudmistra složitějším. Nelze se proto divit, že byl v tomto směru přes celkovou rostoucí gramotnost obecních představených stále závislý (ne-li ještě závislejší) na pomoci obecního písaře, popř. i vrchnostenského úředního aparátu. Hlavní snahou velehradských patrimoniálních úředníků bylo dosáhnout toho, aby měl početvedoucí všechny příjmy a výdaje, zanesené do obecního účtu, řádně odsouhlaseny a podloženy příslušnými doklady – kvitancemi, konty, seznamy plátců hoferských a jiných platů, licitačními protokoly atd.²⁶ Obzvláštní důležitost měly právě licitační protokoly, jež dokazovaly řádné propachtování obecního majetku za nejvýhodnějších podmínek a se souhlasem zástupců obce i vrchnosti, kteří při dražbě (a tedy i jejich podpis na licitačním protokolu) nemohli chybět. Součástí revize účtů za rok 1841 pak byla také prověrka fyzického stavu obecní pokladnice, jež často odhalila její dezolátní stav a z toho vycházející skutečnost, že nebyla k ukládání peněz vůbec používána. Obce musely zjednat nápravu a také jim bylo nařízeno opatřit obecní truhlici dvěma zámky. Klíč od prvního zámku si ponechal pudmistr, od druhého pak měl mít klíč obecní hospodář. Pudmistr tak bez vědomí hospodáře (a samozřejmě i naopak) nemohl provádět jakoukoli operaci s obecními penězi.²⁷

Stálé problémy s vyrovnaností rozpočtů obcí byly patrně v českých zemích natolik všeobecným jevem, že vedly dokonce k vydání guberniálního dekretu ze 17. listopadu 1845, kterým bylo obcím zakázáno mít dluhy ve svých účtech. Zodpovědnost nesl pudmistr jako vedoucí obecních účtů.²⁸ Na velehradském panství se tento problém nezdá být nijak akutní. Dokládá to mj. i graf č. 2, jenž ukazuje ve všech obcích buďto vyrovnanou bilanci, nebo i větší či menší přebytek.²⁹ Ve stejném duchu vyznívají i údaje ve výše uvedeném přehledu využívání institutu tzv. skládek k saturování výdajů jednotlivých obcí (graf č. 1), jenž nás přesvědčuje o tom, že valná většina obcí mohla sahat k tomuto prostředku jen výjimečně a nemusela vybírat přehnaně vysoké částky. I přes tento uspokojivý stav můžeme pozorovat přetrvávající snahu velehradského vrchního úřadu omezit některé specifické druhy výdajů, jejichž původ sahál nejednou hluboko do historie a samotnou obcí byly považovány za zcela legitimní. Proto také obec velmi často výzvy vrchnostenského úředníka neuposlechla. Zakázané příjmy se tak obje-

Přílohy k obecnímu účtu Ořechova za rok 1845. Moravský zemský archiv v Brně.

vuji v dalších letech znovu a znovu a také v revizních protokolech se objevují stále stejné „vejstavky“. V prvním roce se obvykle vrchnostenský úředník spokojil s upozorněním, při opakovaném přestoupení pak museli všichni obyvatelé nebo samotný pudmistr (popř. hospodáři) peníze za neuznané výdaje do obecního rozpočtu vrátit. Tím došlo k jakési neoficiální skládce, v účtech nepodchycené, kterou sousedé dobrovolně dopláceli na některé věci, jejichž uhrazení z veřejných peněz jim nebylo umožněno. Lze se domnívat, že alespoň v části případů se obcím podařilo přimět patrimoniální úředníky ke změně stanoviska, neboť se často některé hromadně zakazované druhy výdajů objevují i v následujících letech.

První skupinu takto sporných výdajových položek znamenaly rekrutní výdaje. Tradiční přilepšování odvedencům se stalo opakovaným předmětem výtek, k zásadním změnám však nedošlo. Krom zvyku hrálo svou roli nejspíše i vědomí obecních představených i všech sousedů, že případná omezení dopadající na nemajetné obyvatele (neboť bohatí se mohli z vojny vykoupit) by měla negativní dopady na provádění odvodů i „sociální smír“ v obci vůbec.³⁰ Stále se také opakovala snaha zakázat nákupy obecního býka z veřejných peněz a další s ním spojené náklady (krmivo, léky apod.), neboť jej nevyužívá celá obec, ale pouze ti, kteří chovají hovězí dobytek.³¹ Jak ovšem víme, mohli v obcích velehradského velkostatku vlastnit a pást v obecním stádě krávy a jalovice nejen osedlí, ale i hořeři, kteří nejspíše tedy i využívali obecního býka. Vrchnostenskému úředníku se také nelíbily výdaje za mše a na procesí v křížové dny a jiné významné svátky a drobné spropitné pro hajné, kteří chodili zvat k prodeji dřeva apod.³²

Patrně nejpochybnějším okruhem sporných výdajů bylo placení diet či přímo konzumace jídla a především pití při různých více či méně oficiálních úředních příležitostech, počínaje uzavíráním účtů či různými komisemi a konče licitacemi a obecním shromážděním. V účtu obce Jalubí za rok 1838 měli na podobné výdaje zavedenu dokonce samostatnou kapitolu – „výdaje obecního šenkýře“ – v celkové sumě 148 zl 17 kr 2 d. Tato suma pochopitelně zaujala i revidenta účtu, jenž si k ní tužkou poznamenal, že „tento celý obnos se v obci propil“. Naopak překvapí snaha vyřadit z obecních účtů poplatky na šupaře, špitály a káznice, jejichž výběr a odvádění měl vrchní úřad v péči. Mezi nalezené nedostatky při revizi byly zařazeny s dovětkem, že je má platit jednotlivě každý kontribuent jako přirážku ke svým daním. Výše tohoto příspěvku se skutečně odvozovala od výše kontribuce, svou logiku tedy stanovisko vrchního úřadu mělo, v praxi však nakonec uplatnění zřejmě nenašlo, neboť tyto výdaje v účtech i nadále nacházíme.³³

Kromě omezování výdajů bylo a je druhou cestou k lepším ekonomickým výsledkům maximalizování zisků. Již jsme zmínili tlak vrchnosti na provádění dražeb, které nejen že zprůhlednily výběr kupců a nájemců obecního majetku, ale také zajišťovaly nejvyšší možný zisk. Další prostor spatřoval vrchní úřad v zefektivnění hospodaření s přebytky hotových peněz. Proto přímo prikazoval obcím, jejichž výroční počet vykazoval výrazně kladnou bilanci, aby neopomněly kapitalizovat část tohoto přebytku. Dělo se tak samozřejmě prostřednictvím vrchního úřadu, jenž tyto peníze použil na hypotéky pro vlastní poddané. Poskytovateli vynášel úvěrový kapitál pětiprocentní úrok a zároveň posloužil vrchnosti spolu s dalšími finančními zdroji k „promazávání“ soukolí ekonomiky celého velehradského velkostatku.³⁴

V předbreznové době již nebyly revize obecních účtů ze strany orgánů patrimoniální správy výrazem čistě jen vztahu vrchnosti a poddaných, ale také výkonem delegované státní moci. Ostatně proces dohledu na obecní hospodaření na této nejnižší územněsprávní úrovni nekončil. Vrchní úřad totiž ekonomické výsledky obcí sumarizoval a dále předával ještě k revizi krajskému úřadu. Podle zprávy z roku 1844 probíhala celková revize při tzv. krajské komisi přímo na vrchnostenské kanceláři.³⁵ Nakládání obce s jejím majetkem bylo tedy vrchnostenskými i státními nařízeními silně omezeno, stejně tak jako i celá obecní správa

a samospráva předbřeznového období byla sevřena pevnou rukou úředního aparátu patrimoniální správy. Zavedením všeobecného zřízení obecního tento stisk najednou povolil a samosprávný prvek se tak mohl, byť zatím jen na nejnižší rovině, plně rozvinout. Tento obrovský vývojový krok vpřed přinesl však i některá negativa, především právě menší disciplínu obcí v oblasti hospodaření s veřejným jměním.

Poznámky:

- 1 Srovnej Č o u p e k, Lukáš. Rychtářský a pudmistrovský úřad na velehradském panství v době předbřeznové. *Časopis Matice moravské* 133, 2014, č. 1, s. 71–89.
- 2 Č o u p e k, Lukáš. Obnovování obecních představených na velehradském panství v první polovině 19. století. *Slovácko* 55, 2013, s. 273–290.
- 3 Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZAB), fond F 207 Velkostatek Velehrad (dále jen F 207), i. č. 126. V rozsáhlém souboru zcela schází pouze účty Kostelan nad Moravou, z několika obcí se pak dochovalo jen několik jednotlivých účtů: Cerony (účty z let 1844 a 1845), Traplice (1842), Tupesy (1841) a Velehrad (1843 a 1847). Pokud není uvedeno jinak, jsou použité údaje čerpány právě odtud.
- 4 Všechny peněžní částky jsou vykazovány v tzv. vídeňské měně (v šajnech), pokud se v pramenech objevovaly částky ve zlatých konvenční mince, byl proveden převod v poměru 1:2,5. Jeden zlatý (dále jen zl) se dělil na 60 krejcarů (dále jen kr), krejcar pak na čtyři denáry.
- 5 Obec roku 1845 zakoupila stavení čp. 29. O tom, zda skutečně sloužilo ke konání obecních shromáždění a dalším potřebám obecní samosprávy, však nebyla zachycena žádná zpráva.
- 6 Krom deputátů část získaného zrna připadla dle tehdejšího zvyku mlátcům a něco se muselo ponechat na nový výsev. Sláma se používala ke krytí střechy obecních stavení, popř. jako stelivo v obecním chlévě či maštali oficírského kvartýru. Výnosy z obecních polí však nezdídky nestačily, proto se prováděly tzv. „zesýpky“, přírodní sbírky od jednotlivých osedlých.
- 7 V obecních účtech Nedakoníc nalezneme roku 1835 částku „*lesní pokuty*“, roku 1843 pak sumu za šišky, ve vážanských účtech z let 1846 a 1847 peníze za prodej žaludů.
- 8 V účtu obce Jalubí za rok 1834 je u příjmu „*ze Suchých dolů*“ revidentem připsáno: „*standhafter Zimms von Weingärten*“. V Nedakonících (obecní účet 1832) zase platili domkáři „*ze zahrádek, z nichž se za starých časů uzvolilo každoročně čtvrt vína dávatí jest jich 65 ½ a nyní se platila čtvrt á 42 kr.*“ Jednalo se tedy nejspíše o podobně vzniklý plat, jako byly činže z chaloupek, jehož smyslem bylo nějakým způsobem zahrnout do obecních fiskálních vztahů negruntovní drážbu.
- 9 Udržování zvyku platit (přínejmenším pohoštění v hospodě) při přijetí do sousedského společenství není ničím překvapivé – srovnej L o c h m a n, Josef, ed. Řád na přijímání souseda. *Selský archiv* 4, 1905, s. 22–23. Obecní účty ani další písemnosti velehradského panství však tento obyčej nijak nereflktují. Jedinou výjimkou jsou právě Huštěnovice, kde nalezneme v citovaném účtu jedenkrát 20 zl a jedenkrát částku 8 zl „*přípovědní za souseda*“.
- 10 V obecních účtech domanínských nalezneme skládku poprvé v roce 1836, v období let 1839–1846 byla dokonce vybírána každoročně, někdy i vícekrát. Vždy se týkala hoferů, roku 1836 a 1843 ale také sousedů (tj. osedlých). V Ořechově roku 1839 a Vážanech (účty za léta 1837, 1839, 1845, 1846) naproti tomu skládali výslovně jen osedlí, v Těmicích zase pouze hoferi, stejně tak roku 1842 v Traplicích („*od hoferů na šupařské outraty*“) a v Tučapech (obecní účty za léta 1842–1844), vždy pouze v případě potřeby a v nezbytné výši.
- 11 Pouhý jediný rok obecních účtů se dochoval také v případě Tupes (za rok 1841). V něm žádnou skládku nenalezneme, přesto i tuto obec je potřeba připočítat k těm, které k mimořádnému poplatku občas sáhly. Dokazuje to protokol vrchního úřadu z 18. února 1845 (MZAB, F207, i. č. 125) ve věci vyšetřování obvinění tupeského pudmistra ze špatného hospodaření, jenž zaznamenává, že „*při kladení obecního počtu roku 1844 se rejstřík od roku 1843, dle kterého ještě někteří sousedi do obce platit měli, vynalézt nemohl*“. Vybírání obecních poplatků nebylo vždy zrovna jednoduché, tupeský pudmistr totiž roku 1844 musel, jak z protokolu vysvítá, předat seznam dlužníků vrchnímu úřadu, jenž k jejich vymáhání použil pokutního posla.
- 12 V polešovických obecních účtech pravidelně nalézáme platby „*dle starožitného obyčeje za konané*

- zpívané mše svatě a vedení procesí polešovskému panu farářovi“ a „při té příležitosti panu rektorovi“ (účet za rok 1831). Tyto náboženské slavnosti se opakovaly několikrát do roka, obvykle se spojovaly s významnými svátky, např. roku 1837 na sv. Marka, křížové pondělí, sv. Floriána, sv. Jana Nepomuckého a Nanebevzetí Panny Marie. Zatímco v polešovických účtech se mluví jen o poplatcích knězi a rektorovi, u ostatních obcí je nejednou „výplatní listina“ bohatší. Např. v Ořechově se roku 1831 platilo „za vodění procesí“ 2 zl 30 kr polešovickému faráři, 1 zl 15 kr rektorovi, 1 zl 15 kr kostelníkům, 45 kr „kórovníkům“ (tj. zpěvákům) a 8 kr ministrantům.
- 13 Pouze Babice, Boršice a Huštěnovice tyto odměny vykazovaly pravidelně již od roku 1794, kdy jsou dochovány nejstarší obecní účty na velehradském panství. V případě obce Tučapy sice v účtu z roku 1794 služné pro pudmistra najdeme, v následujících letech však již nikoli a znovu se objevuje až roku 1820. V domanínských účtech jej najdeme pouze v jediném roce (1826). Téhož roku se objevuje poprvé i v Nedakonících a Těmicích (kde ovšem od roku 1842 opět mizí), ještě později v Ořechově (1828), v Jalubí (1830), Polešovcích (1831), Vážanech (1832) a Zlechově (1833). Ani potom se však tyto položky hned neobjevují každoročně. V případě Zlechova víme i z jiného zdroje než jen z obecních účtů, že pudmistr skutečně na přelomu 18. a 19. století žádný plat od obce nedostával, je tedy zřejmé, že k plošnému vyplácení ve většině obcí dochází postupně až v prvních desetiletích 19. století.
- 14 Zdá se, že tento terminologický chaos zmátl dokonce i vrchnostenské úředníky, takže se od boršických při revizi účtu za rok 1796 (protokol z 24. července 1797) museli nechat ujistit, že „ta v obci jmenovaná učená je skutečně podle nynějšího dorozumění purkmistrova služba.“
- 15 Účet obce Těmice za rok 1829 obsahuje výdajovou položku „obecním hospodářům jakožto sadčím od přehlížení komínou ročně 4 zl 12 kr“, domanínský účet z roku 1831 podobně obecním hospodářům adresuje „jejich akcidenc od přehlížení komínou a při obecní práci“ a v témže smyslu hovoří i účty obce Zlechov (rok 1818).
- 16 Podívejme se na konkrétní příklad. Domanínský rektor František Schrott dostával od obce 6 zl za písařskou službu, 7 zl 30 kr za „extrakt na kontribuci“ (rozpis, kolik má pudmistr od koho vybírat daní), 7 zl tzv. koledy (za obstarávání hudby v kostele), dvakrát po 1 zl 30 kr za procesí v křížové dny a na Boží Tělo a konečně 30 kr za jím vyrobené metly do školy. Protože však byly k Domanínu přifařeny i přiškoleny také sousední Těmice, najdeme tutéž osobu také jako tamějšího obecního písaře. Kromě toho musely Těmice nést část provozních nákladů kostela, vyplácely tedy ročně Schrottovi z obecních peněz 7 zl za práci při kostele, k tomu 2 zl 30 kr za procesí a 1 zl 30 kr na muzikanty, 15 kr za jím vyrobené metly do školy a konečně 5 zl 30 kr za vyhotovení daňového extraktu a další písařskou práci. Dle obecných zvyklostí můžeme ještě předpokládat další zdroje jeho obživy: domanínská obec poskytovala učitelé nejspíše ve škole ubytování, dále dostával od vrchnosti dřevo (o jeho zpracování se však musela postarat obec), od faráře podíl na mešních stipendiích, od dětí školné, od lidí akcidenční poplatky za sepisování soukromoprávních dokumentů (kupní smlouvy apod.). Od obce ještě dostával zvláštní příspěvek na psací potřeby.
- 17 Stejně jako na služebníky přispívaly takové obce také na provoz a údržbu školní a kostelní budovy i hřbitova, účet obce Cerony za rok 1844 obsahuje i výdaj za čištění komínů na babické škole.
- 18 Finanční odměna (popř. ve starší době deputát), poskytovaná pastýři obcí, nemusela být de facto odměnou za pasení obecního stáda, ale odvozovala se od další části jeho pracovní náplně – obstarávání obecního býka či kance. Tak se např. v ořechovských obecních účtech hovoří o vyplácení závdanku a také platu „za opatrování obecního býka“.
- 19 MZAB, F 207, i. č. 125. „Na každý způsob je obec povinna při odbírání desátku komisařovi obědy vyhotovit, který z obecnosti se nesou [...]“ (Výpověď pudmistra Martina Kedroně z Tupes ve věci stížnosti obce proti němu z 10. ledna 1848).
- 20 Srov. MZAB, F207, i. č. 125, stížnost obce Nedakonice z 28. března 1816.
- 21 Tamtéž, protokol vrchního úřadu Velehrad z 30. března 1827.
- 22 Tamtéž, žádost obce Jalubí z 18. prosince 1833. V Babicích (účet z roku 1835) odpustil pudmistr nájemci obecní jatky 30 zl bez souhlasu vrchnosti. Když se na to při revizi účtů přišlo, musel obci vzniklou škodu uhradit ze svého.
- 23 V Těmicích potvrzoval obecní hospodář svým podpisem příjmové a výdajové položky za každý měsíc.

- 24 Koncept nařízení vrchního úřadu pro obec Polešovice z 18. února 1842, jenž je přiložen k obecnímu účtu, zakazuje dokonce provádět jakékoli výdaje bez předchozího (!) povolení vrchnostenské kanceláře. Toto omezení se vztahovalo nejspíše na všechny obce velehradského panství. Totožný příkaz obsahuje i revizní protokol účtu obce Babíc z 15. února 1842. Tak silné omezení suverenity obce se nejspíše nemohlo setkat s velkým pochopením, otázkou tedy zůstává, zda skutečně, popř. v jaké míře a jak dlouho bylo v praxi uplatňováno.
- 25 V případě polešovických účtů z let 1819 a 1825 je situace ještě o to zajímavější, že zde byly použity dva typy pečeti. Pudmistr je podepsán více vpředu hned za součty a k jeho podpisu byla přitisknuta sekretní pečeť, následuje obvyklá klausule o tom, že obec potvrzuje správnost obecního počtu, dále pak podpisy hospodářů a zástupců obce a nakonec velká obecní pečeť. Totéž vidíme i roku 1825, v jiných letech se vyskytuje jen velká pečeť, ale vždy je umístěna až u vyjádření obce o správnosti účtu. Ze třicátých let se dochovaly obecní účty jen ve formě tzv. sumárního extraktu s jednodušší vnější formou (mj. i bez dovětku o souhlasu obce), jedinou pečeti a podpisu pudmistra a dvou hospodářů. V Babicích zase bylo zvykem, že krom pudmistra a hospodáře podepisoval obecní účty také rychtář.
- 26 Např. účet Polešovic za rok 1844 obsahuje vlastní sumární extrakt z obecního účtu (tj. výťah z rejstříku obecních příjmů a výdajů), výkaz příjemců obecního kapitálu, plátců činže z chaloupek, zahrad a dvorů, výkaz nájemníků oficírského kvartýru, kupců trávy, platu za pasení dobytka, lesních pokut, jarmarečního platu, různé kvitance, platovou tabulku, mincovní list (seznam peněz v pokladně) a deputátní tabulku.
- 27 Záznam o kontrole tupeské obecní kasy připsal vrchnostenský revident přímo na konec účtu za rok 1841.
- 28 MZAB, F 207, i. č. 125, oznámení vrchního úřadu polešovické obci ze 17. prosince 1845 o vydání uvedeného nařízení.
- 29 Výrazná disproporce příjmů a výdajů u městečka Polešovic je sice zčásti způsobená způsobem vyúčtování kapitálu, který obec získala prodejem pozemků pro stavbu železnice, přesto tato obec hospodařila velmi úspěšně. Podrobněji viz Č o u p e k, Lukáš. Hospodaření s obecním jménem v městečku Polešovice v 1. polovině 19. století. In: Führer, Lukáš, Musilová, Ivana, Voborný, Josef a Červená, Radana, eds. *Datum per manus: přátelé, kolegové a žáci Zbyňku Svitákoví k 60. narozeninám*. Brno: Statutární město Brno, Archiv města Brna, 2015, s. 417–429.
- 30 Revizní protokol z 20. ledna 1847 k obecnímu účtu Babíc za rok 1846 např. pro příště zakazuje starý obyčej dávat rekrutům na šátky. Protokol z revize účtu za rok 1847, Boršice 20. března 1848: „*Co se dotýká regrútních outrat, ty mnohá léta v počtách obecních vedený bývají. Ne bychom řekli zvyk, nýbrž důležitá potřeba obec k tomu nutí, že obec vyzdviženým regrútom z obce tou malou částku, při všech těch regrútních příležitostech obětuje, poněvadž onen, který má co sobě k vyživení vzít, nechce, ten, který nemá, nemůže. Obě strany hlad při tej věci trpěti nechcou. Při odepření takovýho vydání spokojenost mezi regrúty by nebyla. Mimo toho obec regrúty přivřený darmo živí a takové vydání v obecní počet neudává. Vrchní ouřad regrútní outraty podobně z obecní kase vyzdvihuje, ježto my z obce každého regrúta jak při asentyrování, tak při narukování pořádně vypravujem.*“
- 31 Protokol z revize účtu obce Huštěnovice za rok 1843 z 19. ledna 1844. V Jalubí ale naproti tomu argumentovali, že obecní louka byla přímo určena pro výživu býka. Protože se však zdejší seno nehodí pro výživu hovězího dobytka, je pronajímána, výnos z tohoto pronájmu by tedy měl jít na obecního býka (odpověď obce z 30. března 1843 na veřtávky vrchnosti k účtu za rok 1842).
- 32 Např. revizní protokoly k účtům obce Domanín za roky 1831, 1834, 1841, 1842, 1843, resp. Huštěnovice 1832 a 1838.
- 33 Protokol z revize účtů za rok 1844.
- 34 Revizní protokol ze 17. ledna 1843. Babický pudmistr, který příkazu neuposlechl a nekapitalizoval část přebytku hospodaření za rok 1842 ve výši 150 zl, musel při následující revizi do obecní kasy doplatit ušlý zisk z úroku.
- 35 MZAB, F 207, i. č. 125, žádost vrchního úřadu ke krajskému úřadu o odklad předložení dokladu o provedené revizi obecních účtů z 26. ledna 1847 a zpráva vrchního úřadu obcím o zjištěných nedostatcích v účtech z 24. června 1844.

Mgr. Lukáš Č o u p e k, Ph.D. (n. 1978) je ředitelem Státního okresního archivu Uherské Hradiště. Věnuje se regionální historii a dějinám správy, zejména v období 18. a 19. století.

Management of Municipal Local Governments in Velehrad Domain in the First Half of 19th Century

Abstract

In the first half of 19th century Moravia the function of local authority was represented by an elected clerk, the so called *podmistr* (mayor). One of his main duties was to manage municipal property. In the case of Velehrad domain well preserved management data enable us to describe his agenda in detail.

As for the incomes into a municipal office in the period described, the main role was played by municipal immovable property. This included mainly buildings (local pub, smithery, butcher's shop, etc.), or various forms of agricultural land (fields, meadows, woods), or building plots. The most common form of financial income was a rent, carried out mainly in the form of public auction. In case that the village (municipality) did not have a sufficient property and was unable to cover its expenses from the income of municipal property, it had to collect the money from the members of the village. The expenses were usually payments related to the maintenance of municipal property as well as the salaries of the clerks and servants. These were determined by the municipality itself.

The management of municipal property was closely checked its citizens as well as by the clerks. The mechanisms were quite strict and the accounting was revised annually. Major expenditures were also consulted with the municipal assembly and they were approved by higher officials, who were also present at bidding (public auctions). With the introduction of the General Municipal Constitution in 1850, the conditions became more relaxed and thus the financial discipline of municipalities concerning the management of municipal property got weaker.

Wirtschaftsführung der Gemeindegeldverwaltungen in der Herrschaft Velehrad in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts

Zusammenfassung

Im Mähren der ersten Hälfte der 19. Jahrhunderts versah das Amt des Gemeindevorstehers ein gewählter Beamter – der Bauermeister. Das Bewirtschaften des Gemeindevermögens war eine seiner Hauptzuständigkeiten. Im Fall der Herrschaft Velehrad ermöglichen uns die erhaltenen Gemeindegeldrechnungen, diese Agenda detailliert zu beschreiben.

Was die Einnahmen in die Gemeindekasse im beschriebenen Zeitraum betrifft, so spielten die Liegenschaften im Gemeindebesitz eine wichtige Rolle. Es handelt sich entweder um Gebäude (Gemeindegastwirtschaft, Schmiede, Fleischerladen usw.) oder um verschiedene landwirtschaftliche Grundstücke (Felder, Wiesen, Wälder) bzw. auch um Baugrund. Die häufigsten Finanzerträge stammten aus Mieten und Pacht, die in der Regel in öffentlichen Versteigerungen vergeben wurden. Hatte die Gemeinde kein ausreichendes Vermögen und konnte sie ihren Bedarf nicht aus den Erträgen ihres Besitzes decken, musste sie das fehlende Geld von den Gemeindegeldmitgliedern erheben. Auf der Ausgabeseite der Gemeindegeldrechnungen erschienen insbesondere Zahlungen zur Instandhaltung des Gemeindevermögens und die Löhne für Vorsteher und Gemeindegeldbediensteten. Deren Höhe bestimmte die Gemeinde selbst.

Das Bewirtschaften mit dem Gemeindevermögen und -geld stand unter der sorgfältigen Aufsicht der Einwohner selbst und der Obrigkeitsbeamten. Die Kontrollmechanismen waren recht streng und die Hauptrolle dabei spielten die alljährlichen Revisionen der Gemeindegeldrechnungen. Größere Auslagen wurden im Voraus mit der Gemeindeversammlung besprochen und waren von der Obrigkeit zu genehmigen, die ihren Vertreter auch zu den öffentlichen Versteigerungen entsandte. Mit Einführung der allgemeinen Gemeindeordnung von 1850 wurden diese Bedingungen gelockert, was zu einer geringeren Disziplin der Gemeinden bei Bewirtschaftung ihres öffentlichen Vermögens führte.